

Dayton'un Rövanşı

Ya da Bosna'da Yeni Bir Abluka Planı: Pelijesac Köprüsü Projesi Neden Önemli?

Dr. Galip ÇAĞ

Abant İzzet Baysal Üniversitesi

Balkan coğrafyası, kimi yakın, kimi kadim maziye dair birçok sorunlar silsilesinin yaşam alanıdır. Hep vurguladığımız üzere bu sorunların tamamı da tarihsel argüman ve tecrübe ile ilintili. İyi bir tarih bilgisi ve kurulacak bağlardan yoksun olan bir zihnin salt modern beynelmilel teoriler ile bu sorunları algılaması mümkün değildir. Lakin yine de tarihin bu misyonunu çoğu zaman yok sayan ya da gerçekten de varlığından habersiz akıllar, her gelişmeyi yeni sayarak, çözümlerini modern zaman kuramları ile anlamaya çalışınca oldukça rasyonel ve çözümden öte yeni bir muğlak alanın da müsebbibi oluyorlar. Mükerreren ifade ediyoruz ki Balkanlar/Rumeli uzak ya da yakın bir tarihsel bağdan ari olarak anlaşılması mümkün olmayan bir coğrafyadır. Ki bu manada yakın zamanda yeniden gündeme gelen, daha doğrusu bizde alışıla geldiği üzere gözden kaçan ya da unutulmuş **Pelijesac Köprüsü** sorunu yine bu noktanın ihmali ile anlaşılacak bir meseledir. Konuya dair bir süre önce kısa bir demec/değerlendirme vermekle birlikte yine gözden kaçmaması ya da unutulmaması için ayrıntılı bir bilgilendirme yapmayı gerekli görüyoruz.

Hâlâ tartışmalı olmakla birlikte ABD'nin Ohio Eyaleti'nin Dayton şehri yakınlarında sağlanan "zorunlu" uzlaşma ile imzalanan Dayton Anlaşması (1995) Avrupa'nın göbeğinde ve dünyanın gözü önünde gerçekleşen büyük bir insanlık dramını, soykırımını görece sona erdirmiş bir barış anlaşması idi. Buna göre Bosna kantonlara bölünmüş ve Sırp %49, Bosna Hersek Federasyonu da %51'lik bir alana razı gelmişlerdi. Elbette Anlaşma bu kadar basit bir içeriğe sahip değildi. Buna göre Bosna federasyonu kendi içerisinde on kantona bölünürken her birinin kendi hükümet ve meclislerinin bulunması daha da büyük bir kargaşayı beraberinde getirmişti. Bunun dışında Boşnak, Sırp ve Hırvat üyelerden oluşan devlet başkanlığı sisteminin

dönüşümlü iktidarı da bambaşka bir kaosun kurgulanmış hâli gibiydi. Tüm bunların dışında var olan diğer etkenler ile Dayton'u Bosna'ya giydirilmiş bir "deli gömleği" olarak tanımlayanlar hiç de az değildi. Ve tabii ki asgari siyaset bilgisi olan herkes böyle bir anlaşma ile gelecekte gerçekleşecek yeni krizlerin önünün açıldığını kolayca anlayacaktı. Bugün artık engellenmesi pek de mümkün görülmeyen, zira AB'nin büyük desteğini alan Peljesac Köprüsü sorunu da bu anlaşmanın devamında gündeme gelen meselelerden biridir.

Peljesac Köprüsü sorunu, aslında Dayton Anlaşması sonrası sözde barışı kurgulayan egemen güçlerin bölgede yeni bir çatışma ve kaos için oluşturdukları ve bugün hâlen çözülemeyen Bosna Hersek idari düzeninin başka bir noktası. Dayton sonrasında tüm Adriyatik kıyılarının haksız şekilde Hırvatistan'a bırakıldığını ama ülkeyi kuzey ve güney olarak ikiye ayıran Neum şehrinin (21 kilometrelik kıyı şeridi) Bosna Hersek'e bağlı kaldığını, alan uzmanları muhakkak ki hatırlayacaklardır. Bu adaletsiz paylaşımına rağmen Neum şehrinin Bosna için açık denizlere bir çıkış kapısı olması sebebiyle belirli bir süre bahse konu düzen devam etmiş idi. Kaldı ki şehrin Hırvatistan'a bırakılmasına dair yoğun ısrara rağmen Aliya'nın çabaları ile denize tek çıkış noktası olarak Neum'un Bosna'ya bırakılması, Dayton sonrası için yeni bir mücadele alanı olacaktı.

Neum şehrinin nüfusunun önemli kısmı Hırvatlar'dan oluşmakta. Bunun yanında mühim de bir turistik merkezdir. Bu manada bölgeyi tanıyanlar özellikle Neum şehrinin imkânlarına nazaran turizm fiyatlandırmasının Hırvat sınırı içerisine göre çok daha makul olduğunu bilirler. Hâl böyle olunca Neum şehri hem konum hem de bu ticari mahiyet sebebi ile Hırvatistan için Dayton'dan itibaren büyük bir hedef oldu. Kaldı ki 2000 başlarında Neum'u bir şekilde by pass ederek hem şehri etkisiz hâle getirmek hem de Dayton'un rövanşını almak mücadelesi kendini açıkça hissettirdi.

2007 yılında Peljesac Yarımadası üzerinden kuzeyde Komarna, güneyde Brijesta ile bağlanarak Neum'u by-pass eden 2,5 kilometrelik Peljesac Köprüsü projesi Bosna'nın tüm egemenlik haklarını yol sayarak devreye sokulduğunda konunun artık bir diplomatik krize gebe olacağı aşikâr oldu. Ancak neyse ki o vakitler bu çapta büyük bir proje için gerekli maddi imkân bulunamayınca projeye askıya alınmıştı.

2013 yılında Hırvatistan'ın AB'ye dâhil edilmesi ile bir anda elde ettiği ayrıcalık, konunun AB'nin dev desteği ile (370 milyon avro) yeniden gündeme gelmesini sağladı. 2017 yılında konuya dair tepkisini açıkça ifade eden Bakir İzzetbegoviç, Bosna'nın açık denizlere inme hakkının iade edilmemesi durumunda projenin gerçekleşemeyeceğini belirtmiş lakin bir yıl sonra bu tepkiyi yok sayan Hırvatlar adına Hırvatistan Karayolları Müdürü Josip Skoric ile China Road and Bridge Corporation (CRBD) firması adına Zhang Xiaoyuan köprünün inşasına ilişkin anlaşmayı 2018 yılında imzalamışlardı.

Tüm bunlar olurken konuya dair değerlendirmeler yapan birçok stratejist, olası bir savaş ya da diplomatik kriz durumunda sadece köprünün ayakları vesilesi ile dâhi Bosna'nın açık denize çıkışının engellenebileceğinin farkında. Bizde bu manada en önemli tepkiyi Emekli Oramiral Cihat Yayıcı'nın başkanlığında çalışmalarını sürdüren Bahçeşehir Üniversitesi Denizcilik ve Global Stratejiler Merkezi yaptı. Yapılan açıklamada, *"Bosna-Hersek'in denize çıkışı böyle bir köprü ile pervasızca engelleniyor. Kim dur diyecek bu hukuk tanımazlığa? Bosna-Hersek sahipsiz mi? Bu köprü ile Türkiye'nin Bosna Hersek'e deniz yoluyla yapacağı yardım kesilmiş olacaktır. Bu şekilde Türkiye'nin Çin'den Adriyatik Denizi'ne kadar süren deniz tezleri de bu köprü ile bozulmaktadır. Ve en önemlisi, eğer inşa edilirse bu köprü daha önce Bosna'da meydana gelene benzer bir katliamda Türkiye'nin Bosna'ya deniz yoluyla ulaşımını engelleyecektir. Miloseviç'in soykırım planı hayata geçirilecek ve Bosna denizden izole edilecek"* ifadeleri ile vurgulan hukuksuzluk oldukça açık ve net bir şekilde görüldü.

Sayın Yayıcı'nın da ifade ettiği üzere köprünün inşa edildiği lokasyon başta olmak üzere, biçim ve bir bütün olarak bölgeye tesiri uluslararası hukuk açısından olduğu kadar doğrudan Türkiye Bosna ilişkilerine de tesirli. Ayrıca da üzerine biraz kafa yorulduğunda, oldukça ince düşünülmüş planlanmış bir inşanın varlığı aşikâr. Şu anki hâlinde kalsa bile köprünün inşa edilen kısmı Bosna'yı karaya hapsederken dış dünya ile deniz bağıni koparmış durumda. Bu Türkiye ile olan deniz bağı için de geçerli. Bu manada köprü bir anlamda Bosna için bir bariyer etkisi de yapacak. Bu durumda ya köprünün biçimsel dizaynının -ki yüksekliği 55 metre civarında olacak gibidir- savaş ya da ticaret gemilerinin geçişine uygun hâle getirilmesi, belki Bosna'nın kullanımına açılması hatta Bosna için yeni bir sınırın teşkil edilmesi düşünülmeli gibi duruyor.

Köprü şu anda Bosna Hersek’de bir iç sorun olarak da kayda değer etki yapmakta. Bosna Hersek’in Sırp Cumhurbaşkanı Milorad Dodik, Peljesac Köprüsü için geçtiğimiz Ocak ayı sonunda Hırvatistan’a nota veren Dışişleri Bakanı Bisera Turkovic’i kınadığını açıkladı yine Şubat ayı başında. Cumhurbaşkanı Dodik, Dışişleri Bakanı Turkovic’i keyfi davranmakla suçlarken kendi ülkesine dair böyle bir hukuk ihlaline karşı takındığı tavır ile Hırvatlar’ın Dodik sayesinde içeriden desteklendiği fikrini de güçlendirdi. Özellikle de Turkoviç’in konuyu şahsileştirdiği açıklaması ise skandal olarak nitelendirilebilir. Bir de buna tartışmanın hemen öncesinde Aralık ayında gerçekleşen skandal Lavrov ziyareti sırasında yaşananlar eklenince konunun boyutu ciddi manada genişliyor.

Projenin tahmini tamamlanma sürecinin de 2022 olduğu düşünülürse bu konunun daha uzunca bir süre tartışılacağı da açık. Kaldı ki Bosna’nın bu şekilde bir ablukaya tabi tutulmasına sessiz kalmak şüphesiz ki kadim bağlar ve Türkiye’nin bölgedeki varlığı açısından kabul edilemez. Bu manada yakın zamanda konuya dair ciddi adımlar atılarak köprü’nün inşa sürecinin hukuka aykırılığına dair veriler ortaya konacak ve inşaat süreci durdurulacaktır umudundayız. Aksi bir durumda Aliya sonrası süreçte Bosna’nın Miloseviç’in yarım kalmış planının tamamlandığı bir saha olması içten bile olmayacaktır. Hukuki, stratejik ve tarihi verilere bağlı bir hareket planının uygulamaya konmasını kaygı, umut ve merakla bekliyor olacağız.